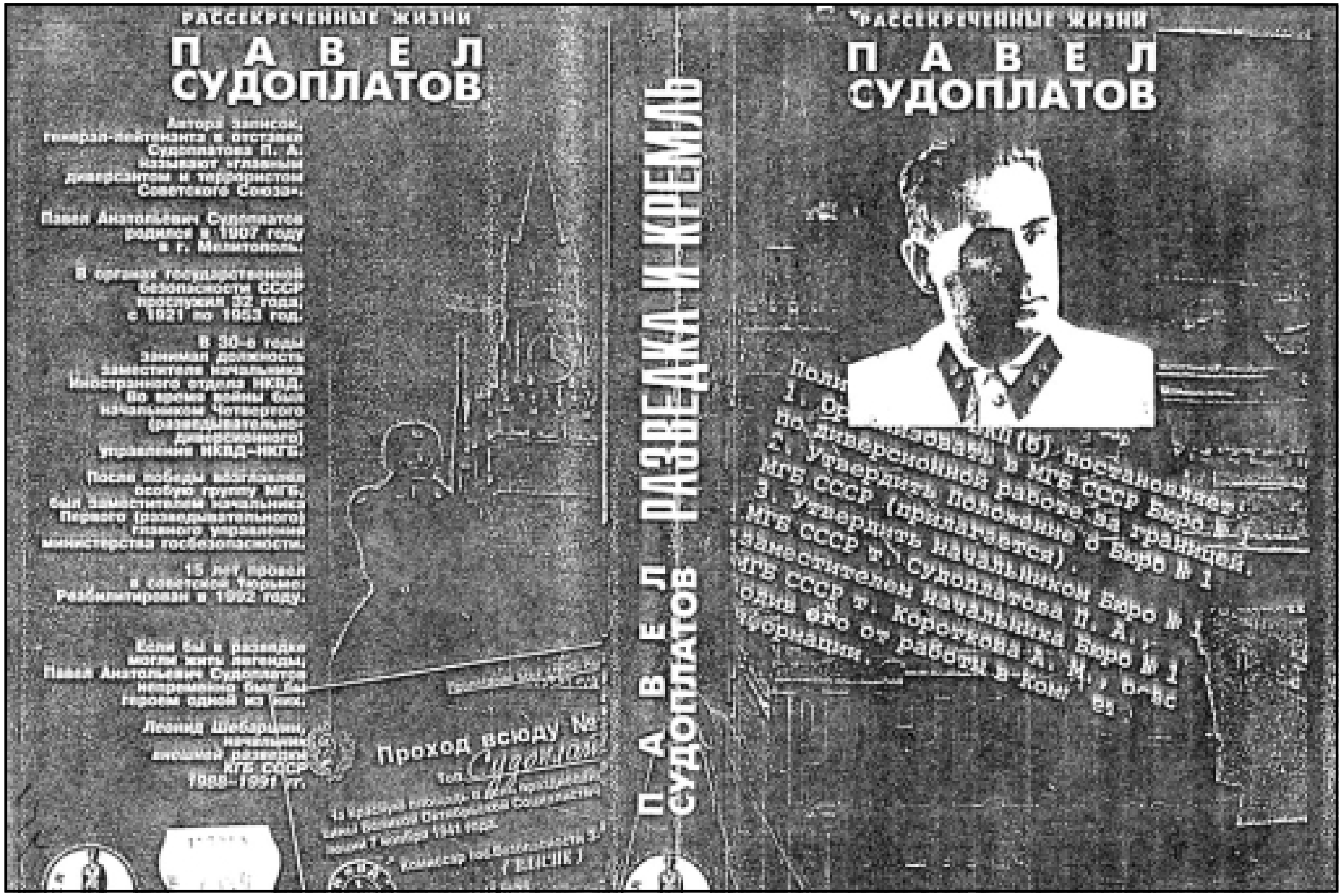

وێنەی بەرگی «تەجەسوس و کریملین لە ساڵانی ٣٠ تا ٥٠» نووسینی: پاڤل ئاناتولۆڤیچ سۆداپلاتۆف - مۆسکۆ ١٩٩٦

دەزگاکانی ئاسایشی یەکەتیی سۆڤیەت کاری کردووە، واتە لەساڵی ١٩٢١ تا ١٩٥٣. ناوبراو ساڵانی ١٩٣٠ جێگری سەرۆکی بەشی دەرەوەی وەزارەتی ناوخۆی سۆڤیەت بووە و، لە کاتی دووەمین شەڕی جیهانیشدا سەرۆکی بەشی چوارەمی بەڕێوەبەرایەتیی جاسووسی و خراپەکاریی کۆمیساریای گەلیی وەزیری ناوخۆی سۆڤیەت بووە، واتە کۆمیساریای ئاسایشی دەوڵەتی لە (کەی. جی. بی.). ١٥ ساڵ لە زیندانەکانی یەکەتیی سۆڤیەت ژیاوە و، تەنیا لەساڵی ١٩٩٣ پاکانەی سەرلەنوێ بەکارهێنانەوەی بۆ کرا. لیۆنید شبیار شین سەرکردەی تەجەسوسی دەرەوەی کۆمیتەی «کەی. جی. بی»ی یەکەتیی سۆڤیەت لەنێوان ساڵانی ١٩٨٨-١٩٩١دا دەڵێت: ئەگەر لە تەجەسوسدا ئەفسانە ژیابن سۆداپۆلاتۆڤ بەبێ چەند و چوون یەکێکە لەوانە.

لە پێشەکیی کتێبەکەیدا نووسەر دەڵێ:

من هیچ شک و گومانێکم لەوەدا نییە کە تاخمە دەسەڵاتدارەکانی ڕۆژئاوا نەک تەنیا چاوی بینینی دەوڵەتی ئێمەیان نەبووە، بگرە بەدرێژایی مێژووش بۆ لەناوبردنی، ئەوەی لە دەستیان هاتووە، درێغییان نەکردووە. ناچاربوونی هاوپەیمانییەتی ئەمریکا و ئینگلیز و سۆڤیەت لە شەڕی دژی هیتلەریزمیش لە کاتی شەڕی دووەمی جیهاندا، نەبوو بەپشوودانێک لە دژایەتیی نێوانیان.

شەڕی سارد بەردەوام بوو، هەروەها شتێکی ئاسایی بوو کە زووبەزینی سۆڤیەت بەرامبەر ئەڵمان لە بەرژەوەندیی ڕۆژئاوادا نەبوو، ڕۆژئاوا لەوە دەترسا دەسەڵاتداریەتیی خۆی بەسەر دنیادا لە دەست بدات و، تا کانوونی یەکەم ١٩٩١ هەموو هەوڵێکیان بۆ لاوازکردنی یەکەتی سۆڤیەت بەکارهێنا. ئێستە ئێمە لەژێر ئازاری ئەو پەرۆشیەین کە پێی ناوەتە پلەی نوێوە و برێتییە لە بەربەرەکانی و دژایەتی و هاوکاریی ئێمە لەگەڵ ڕۆژئاوا کە هەموویشی لەسەر ڕۆڵی مێژوویی ڕوسیا وەک یەکێک لە زلهێزەکانی سەردەمی ئێستە وەستاوە. کۆمەڵگەی ڕوسیا ئێستە لە تەنگژەیەکی گشتیدایە، ڕێبەرانی ئەمڕۆی وڵات هەوڵ دەدەن سەرکردەکانی پێشووی سۆڤیەت لەم بارەیەوە تاوانبار بکەن، بەڵام سەرەڕای ئەو کەموکوڕیانەی لە سۆڤیەتی پێشوودا هەبوون، سەرکردەکان ڕۆڵێکی دیاریکراویان لە شانازی و بایەخی وڵاتەکەماندا هەبووە، من بەسوێندی سوپاییی خۆم وەفاداربووم و، تا ئەو دەمەی سۆڤیەت هەبوو بێ دەنگ بووم، بەڵام کاتێک ڕۆڵی ژمارەیەکی زۆر لە دەزگاکانی جاسوسیی دەرەوە و، هەندێ لایەنی سیاسەتی دەرەوە نهێنیی خۆیان لە دەست دا و، ئەو شتانەش کە من باوەڕم پێ هەبوون و خزمەتم کردن نەمان، ئیتر نابێ لەم بارەوە منیش بێ دەنگ بم. بۆیە جگە لە نووسینی بیرەوەرییەکان (ئەویش پاش پرس کردن بەدەزگا دەسەڵاتدارەکانی ئێرە) هیچ ڕێگەیەکی ترم لەبەردەمدا بۆ نەماوە.

***

له ساڵی ١٩٤٦ و ١٩٤٧دا دەستە چەکدارەکانی کورد بەسەرۆکایەتیی مەلا مستەفا بارزانی کەوتنە شەڕ لەگەڵ سوپای شای ئێران، ئەوەبوو لەسەر سنووری ئێمە و ئێران هاتنە ناو خاکی یەکەتیی سۆڤیەتەوە و، لە ئازەربایجان جێگیربوون. کوردەکان لە عێراق و ئێران و تورکیادا دەژین و بەرەو ڕووی هەموو شێوە زۆرداری و چەوساندنەوەیەک بوونەتەوە و لە کاتی جموجۆڵە گەرمەکەی ڕێبەرایەتیی تاران بۆ لایەنگری لە ئەڵمان لە نێوان ساڵانی ١٩٣٩-١٩٤١دا هاتنە ناسین. ئەوەبوو لەو ماوەیەدا ئینگلیز دژی ڕەزا شا سوودیان لە کورد وەرگرت بەڵام دوای هاتنی سوپای ئینگلیز و سۆڤیەت بۆ ئێران وازیان لە پشتگیریی ئەوان هێنا.

دەستە شەڕوانەکانی بارزانی کە ئاودیوی سنوور ببوون، ژمارەیان دەگەیشتە دوو هەزار شەڕوان و، ئەوەندەیش ئەندامانی بنەماڵەیان لەگەڵدا بوون(*)، کاربەدەستانی سۆڤیەتی لە پێشان گرتیانن و لە ئۆردوگاکاندا جێیان بۆ کردنەوە. بەڵام لە ساڵی ١٩٤٧دا ئاباکۆمۆڤ فەرمانی بەمن دا لەگەڵ بارزانیدا پێوەندی بکەم و، پێشنیازی دەربەدەری سیاسی بەو و هەڤاڵەکانی و، پاشانیش جێگیربوونیان لە ناوچە گوندنشینەکانی ئۆزبەکستان لە نێزیک تاشقەنددا بکەم، من بەناوی ماتڤییەوە وەک جێگری یەکەمی ئاژانسی تاس و، نوێنەری ڕەسمیی دەوڵەتی سۆڤیەتی بە بارزانی ناسێندرام، یەکەم جار بوو چاوم بە ئەرسیتوکرات - فیۆداڵێکی ڕاستەقینە بکەوێ، بەڵام وێڕای ئەمەش بارزانی زۆرتر وەک سیاسییەکی هۆشیار و سەرکردەیەکی بەئەزموون هاتە بەرچاوم. ئەو وتی کورد لەم سەد ساڵەی دواییەدا هەشتا جار لە دژی فارس و عێراق و تورکیا و ئینگلیز ڕاپەڕیون و، زیاتر لە شەست جار داوای یارمەتییان لە ڕوسیا کردووە و، بەگوێرەی پێویست وەریان گرتووە. بۆیە بەوتەی ئەو شتێکی زۆر ئاساییە داوای یارمەتی لە ئێمە بکەن، ئەمەش لەکاتێکی زۆر دژواردایە، بەتایبەتی لەو کاتەدا کە دەسەڵاتدارانی ئێران کۆمارەکەی ئەوانیان لەناوبردووە.

بۆ ماوەیەکی کەم تا ئەم ڕووداوانە ڕێبەرانی سەرهەڵداوی کورد کەوتنە داوێکەوە کە شای ئێران بۆی نابوونەوە، ئەوانە بۆ وتووێژ بۆ تاران بانگ کرابوون.

هەر لەوێ گرتیانن و، پاشان هەڵیانواسین، تەنیا بارزانی بوو توانیی لەم کارەساتە خۆی ڕزگار بکات(**). کاتێک شا بارزانیی بۆ وتووێژ بانگ کرد، بارزانی لە وەڵامدا

(*) مەبەستی نووسەر لەوانەیە ئەو ژمارەیە بێت کاتێ بارزانی بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵات هات، ئەگینا بارزانییەکان کە هاتنە ناوخاکی یەکەتیی سۆڤیەت ژمارەیان پێنج سەد و چەند کەسێک بوو. د. هەورامی

(**) نووسەر دەڵێ: سەرکردەکانی کوردی ئێران بۆ وتووێژ بانگ کرابوونە تاران و، لەوێ ڕاگیران و هەڵواسران. هەڵبەتە نووسەر تووشی هەڵەبووە، چونکە جگە لە سەدری قازی کە لە تاران گیرا و، بۆ مەهاباد هێنرایەوە،=

وتوبووی، ئەگەر شا هەندێک لە ئەندامانی بنەماڵەی خۆی وەکو بارمتە hostage بۆ بارەگای ئەو بنێرێت، ئەوکاتە ئەویش ئامادەی وتووێژ دەبێت(*). لە وتووێژە سەرەتاییەکاندا لەگەڵ شای ئێران، بارزانی هێزەکانی خۆی بۆ ناوچەکانی باکوری ئێران، نێزیکی سنووری یەکەتیی سۆڤیەت نارد، ئێمەش خۆمان بۆ سوود وەرگرتن لە کورد لەپێناو سیاسەتی لاوازکردنی ڕۆڵی ئینگلیز و ئەمریکا لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کە لەگەڵ یەکەتیی سۆڤیەتدا هاوسنوور بوون، بەرژەوەندیمان هەبوو. من بە بارزانیم گوت: یەکەتیی سۆڤیەت ئامادەیە خۆی و ئەفسەرەکانی مەشقی زانیاریی تایبەتی لە فێرگە و ئەکادیمیاکانی سۆڤیەتدا ببینن و بەڵێنم پێ دا کەوا ناردنی ئەوان بۆ ئاسیای ناوەڕاست تا کاتی هەڵکەوتنی هەلومەرج بۆ گەڕاندنەوەیان بۆ کوردستان پێ دەگات، ئەمە پرسێکی کاتی دەبێت.

ئاباکۆمۆڤ داوای لێ کردم کە نابێ باقرۆڤ و ڕێبەرایەتی پارتی کۆمۆنیستی ئازەربایجان لە ناوەرۆکی ئەم وتووێژانە لەگەڵ بارزانی، بەتایبەتیش پەسندکردنی ستالین لەبارەی سوودوەرگرتنیان لە بەشداریی خولی ئامادەیی لە فێرگەکانی پەروەردەی سوپایی، ئاگەداربێ. چونکە باقرۆڤ هەوڵی دەدا لەپێناو تێکدانی بارودۆخی ئازەربایجانی ئێران سوود لە بارزانی و هەڤاڵەکانی وەربگرێت(**)، بەڵام بەبیروڕای

= ئیتر قازی محەمەد و سەیفی قازی هەر لە مەهاباد گیران و، هەر لەوێش لەدار دران. د. هەورامی

(*) پێ ناچێت بارزانی داوای لە شا کردبێت ئەندامانی بنەماڵەکەی خۆی وەک بارمتە بنێرێتە بارەگای شا، تا مەترسیی گرتن و کوشتنی نەمێنێت، لەبەرئەوەی بارزانی دەسەڵاتێکی ئەوتۆی نەبوو مەرجی وا دابنێت. هەرچەندە بارزانی مەترسیشی هەبووبێ بەڵام زۆر ئازایانە و بەتاکتیک و بەبیانووی پرس پێ کردنی شێخ ئەحمەدی برایەوە و بۆ لێکۆڵینەوەی ئەو مەرجانەی ئێران بۆ بارزانییەکانی دانابوو، خۆی و هەڤاڵەکانی بۆ کوردستان گەڕانەوە، بەم شێوەیەش توانی خۆی لە چنگ ئێرانییەکان ڕزگار بکات. د. هەورامی

(**) نیازە گڵاوەکانی باقرۆڤ لەگەڵ کورد لەم نووسراوەشدا دەردەکەوێ کە تەنانەت نەشی ویستووە کورد فێری زانین و خوێندنی سوپایی و... هتد، بن، بگرە ویستوویەتی لەژێر چاودێری و دەسەڵاتی ئەودابن، نووسەر دەڵێت: باقرۆڤ نیازی وابووە بۆ ئاژاوەنانەوە لە ئێران سوود لەو کوردانە وەربگرێت. بارزانیش دژی ئەو هەڵوێستە بوو و، لە زۆر جێگەشدا ڕەخنە لە سیاسەتی سۆڤیەت بەرامبەر بەپشت تێ کردنە کۆماری مەهاباد و لە نەهێشتنی گەڕاندنەوەیان بۆ کوردستان دەگرێت. واتە بارزانی هەم لەلایەن باقرۆڤەوە و، هەم لەلایەن ڕێبەرانی سۆڤیەتەوە دەخرێتە ژێر پاڵەپەستۆوە و، وەک لە نووسینەکەی سۆداپلاتۆڤدا دەردەکەوێت سەرکردایەتیی سۆڤیەت ئەوانی بۆ کاتی پێویست هەڵگرتبوو، بۆیە فێربوون و زانینی دەورەی سوپا بۆ کوردەکان بەمەبەستی دروستکردنی هێزێکی خراپەکاری بووە، وەک تەقاندنەوەی لوولە نەوتەکانی ئێران و عێراق، یان لابردنی ڕێژیمێکی وەک ڕێژیمی نووری سەعید کە سەر بەئینگلیز بوو، هەروەها لە شەڕ و بەرامبەر وەستانی نەیارەکان. د. هەورامی

مۆسکۆ بارزانی دەتوانێ لەڕووخاندنی ڕێژیمی سەر بە ئینگلیزی عێراق زیاتر ڕۆڵ ببینێت، لەمەش گرینگتر ئەوەیە، ئێمە بەیارمەتیی کوردەکان دەمانتوانی پیشەسازیی نەوتی موسڵ لە عێراق بۆ ماوەیەکی زۆر لەکار بخەین کە ئەو کاتە پیشەسازیی نەوت لە عێراق ڕۆڵێکی تایبەتی و گرینگی لەجێبەجێ کردنی پلانی کاربەدەستانی سوپایی ئینگلیز و ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و، دەریای سپی ناوەڕاستدا هەبوو.

دوای وتوویژ لەگەڵ بارزانی، من بەباڵەفڕە بۆ تاشقەند ڕۆیشتم و، سەرکردایەتیی ئۆزبەکستانم لە هاتنی بەو نێزیکانەی بارزانی بۆ ئەوێ ئاگەدار کرد و، پاشان بۆ مۆسکۆ گەڕامەوە.

بارزانی لەگەڵ دەستە چەککراوەکانی و بنەماڵەکانیان بۆ ئۆزبەکستان نێردران، دوای ٥ ساڵ لە ئاداری ١٩٥٢دا بۆ چاوپێکەوتنی بارزانی لە نێزیک تاشقەند منیان ناردە ئۆزبەکستان، ئەمەش بۆ چارەسەری ئەو کێشەیەی هاتبووە پێش. بارزانی لەو بارودۆخەی تیایدا دەژیا ناڕازی بوو، لە چاوەڕوانییەکی پڕ لە دڵەڕاوکەدا بوو، هەروەها پێوەندیی کاربەدەستانی کۆماری ئۆزبەکستانی بەدڵ نەبوو، ئەو داوای لە ستالین کردبوو، ئەو یارمەتی و بەڵێنانە جێبەجێ بکات کە پێشتر پێیان دابوون. بارزانی جەختی لەسەر پێکهێنانی کەرتە چەکدارەکانی کورد دەکردەوە و، دەیویست دەسەڵات و ڕۆڵی خۆی وەکو جاران لەناو هاوخێڵەکانی خۆی کە بەسەر کەلخوزەکانی دەوروبەری تاشقەند دابەشکرابوون، بپارێزێت و کۆنترۆڵیان بکات(*). چاوپێکەوتن لەگەڵ بارزانیدا لە ماڵێکی هاوینەواری دەوڵەتدا پێک هات. جەنەراڵ زیمسکی وەرگێڕی من بوو، ئەویش وەک بارزانی بەئینگلیزی دەئاخاوت. بارزانی باسی ئەوەی کرد چۆن ئینگلیز و ئەمریکاییەکان بۆ پاڵەپەستۆ خستنەسەر دەوڵەتی عێراق و ئێران و تورکیا ویستوویانە فریوی بدەن.

بەدەستووری ئیگناتیڤی وەزیری نوێی پاراستن پلانێک لەلایەن منەوە ئامادە کرابوو و، بەپێی ئەم پلانە دەبوایە دەستەیەکی تایبەتی هەزار و پێنج سەد کەس لە کورد پێک بێنین بۆ چالاکیی خراپەکاری لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. هەروەها دەتوانرا بۆ لەناوبردنی دەوڵەتی نوری سەعید لە بەغدا کە بڕیار بوو لابیرێت، سوودیان لێ وەربگیرێت، ئەمە زیانێکی گەورەی لە ئینگلیز و ڕۆڵی ئینگلیز لە تەواوی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەدا. (بەیارمەتیی کوردان ئەم پلانە لەساڵی ١٩٥٨دا جێبەجێ کرا. ئەو دەمە من لە زیندان بووم).

(*) بارزانی لە ماوەی مانەوەی دوور و درێژی خۆیدا و، پشتگوێ خستنی و بایەخ پێنەدانی بەگوێرەی پێویست لەلایەن سەرکردەکانی سۆڤیەتەوە و، بەجێ نەهێنانی ئەو بەڵێنانەی پێی درابوون، لە چەند بەڵگەنامە و نامەی بارزانیدا بۆ سەرکردەکانی سۆڤیەت و باقرۆف دەردەکەوێت کە لە سۆڤیەت ڕازی نەبووە. هەورامی.

هەروەها بڕیاربوو کوردەکان ڕۆڵێکی دیاریکراو لە پلانەکانی ئێمەدا ببینن، ئەمەش پێوەندیی بەتێکدانی لوولە نەوتەکانی ناو خاکی عێراق و ئێران و سوریاوە هەبوو. ئەمەش ئەگەرهاتوو کاتێک جموجۆڵ و چالاکیی شەڕ دەستی پێ بکردایە یاخۆ مەترسیی ڕاستەوخۆی هێرشی چەکی ناوکەیی بۆ سەر سۆڤیەت هەبوایە.

بارزانی ئامادەبوو لەگەڵ دەوڵەتی سۆڤیەتیدا پەیمانی هاوکاری لە بەرامبەر دابین کردنی یارمەتی بۆ دانانی کۆمارێکی کوردی لە ناوچە کوردنشینەکاندا- واتە لەبەیەک گەیشتنی سنوورەکانی باکوری عێراق و ئێران و تورکیادا، ببەستێ(*).

گوێم لە بارزانی گرت، لە وەڵامدا وتم: دەسەڵاتی ئەوەم نییە لەسەر پەیمانێکی ئەوتۆ وتوویژ بکەم، بەڵام وتم، ئێمە دژی پێکهێنانی دەوڵەتێکی کوردی لە دەرەوە نین، لەو سەردانەمدا یارمەتیدەری بەشی پێوەندییەکانی کۆمیتەی ناوەندیی پارتی کۆمۆنیستی یەکەتیی سۆڤیەت (مان چیخ)م لەگەڵدا بوو کە پێشنیازی دروستکردنی پارتی دیموکراتی کوردستانی بەسەرۆکایەتیی بارزانی کرد(**)، بەبیروڕای مان چیخ ئەم پارتییە دەبوایە تەواوی کاری نوێنەرانی دەوڵەتی بارزانی لە هەموو ناوچە کوردنشینەکاندا هاودەنگ بکات. بارەگای ناوەندیی پارتی بەوتەی ئەو دەبێ لەبەرێوەبەرایەتیی کەڵخۆزدا بێت کە دەکەوێتە ١٥ کیلۆمەتری دوور لە تاشقەندەوە.

من لەم وتوویژەی ئەواندا هیچ خۆ تێکەڵ کردنێکم نەبوو، بەڵام زۆر بەئاگەدارییەوە گوێم لێیان بوو. کاتێک وتوویژەکە تەواوبوو، بارزانی داوای لێ کردم، چاوم بەئەفسەرەکانی ناوەندی ئەو بکەوێت و، سەردانیان بکەم. کاتێک ئێمە دەرکەوتین ٣٠ کەس لە ژوورێکدا بوون و بەرێکوپێکی و ئارامی بەشێوەیەکی سوپایی وەستابوون، پاشان وەکو بڵێی دەستوورێکی سوپاییان لەسەر بێت لەسەر چۆک دانیشتن و، خۆیان نێزیکی بارزانی کردەوە و، داوای ماچ کردنی جلوبەرگ و چاکەتەکەیان دەکرد(***)،

(*) بارزانی مەرجی بەرامبەر مەرجەکانی سۆڤیەت داناوە و، وتوویەتی: کاتێک ئامادەی هاوکاری لەگەڵ ئەواندا دەبێت کە سۆڤیەت دەستەبەرێک لە یارمەتیدان بۆ دروستکردنی کیانێکی کوردی دابنێت. هەورامی

(**) حزبی دیموکراتی کوردستان و پارتی دیموکراتی کورد کە هێشتا بارزانی بۆ سۆڤیەتیش نەهاتبوو، لە هەردوو بەشەکەی کوردستانی ڕۆژهەڵات و باشووردا دروست ببوون، بەڵام ئەوەی لێرەدا سۆداپلاتۆف باسی دەکات لەوانەیە سۆڤیەتییەکان ویستبێتیان نوێی بکەنەوە، یاخۆ حزبێکی گشتی بۆ هەموو پارچەکانی کوردستان پێک بێنن. ئەمە شتێکی ترە و لێرەدا ڕوون ناکرێتەوە. بەبیروڕای من بەپێشنیازکردنی دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی لە دەرەوە، یان پارتی دیموکراتی کوردستان، جگە لەسەر هاندانی بارزانی بۆ پێکهێنانی کۆمارێکی کوردی، هیچی تر نەبووە. هەورامی.

(***) ئەوەی ویستوویانە جلوبەرگ و چاکەتەکەی ماچ بکەن، لەوانەیە ڕاست بێت، لەبەرئەوەی ویستوویانە لە پێش چاوی کاربەدەستانی سۆڤیەتی وەفاداریی خۆیان بەرامبەر سەرکردەکانیان پیشان بدەن و، بزانن بارزانی=

شتێکی ئاساییە تەواوی بیروبۆچوونەکانی من سەبارەت بەکوردستانێکی دیموکرات کە تا ئەو کاتە هەمبوون، یەکسەر بوون بەهەڵم. بۆم ڕوون بووەوە ئەویش یەکێکی ترە لە دەستپێشخەرییەکانی ئایدیۆلۆجیی کاروباری ناو کۆمیتەی ناوەندی لە ستارەی پلوشادە (مەیدانی کۆن- بارەگای کۆمیتەی ناوەندیی پارتی کۆمۆنیستی یەکەتی سۆڤیەت بوو لەناو مۆسکۆ-ئە.ه).

لە مانگی نیسانی ١٩٥٢دا بارزانی کە خزم و هاوخێڵەکانی لە دەوری بوون، لە کۆڵخۆزێکی گەورەی تاشقەنددا جێنشین ببوو، لە مۆسکۆ بڕیاری جۆرە ئۆتۆنۆمییەکیان لەوێ پێ درابوو. دەستوور بەوەزارەتی پاراستن درابوو کوردەکان لە فێربوونی سوپاییدا مەشق بکەن، هەروەها پێوەندی بەهاووڵاتیانی خۆیان لە دەرەوەدا بکەن. هەوڵدانی ئێمە بۆ دەست پەیداکردن لەناو ئەوانەی کە لە دەوروبەری بارزانیدا بوون، بۆ ڕاکێشان و بەکرێ گرتنیان بوو، بەواتایەکی تر پیاوی خۆمان لەناویاندا هەبێت بەردەوام بوو. لەلایەن بەڕێوەبەرایەتیی پاراستنی بارزانییەکانەوە سەرکەوتووانە ڕێگەمان لێ گیرابوو و نەمانتوانی، کەچی زیمۆڤسکی لە تاقیکردنەوەی زۆری خۆیەوە و بەهۆی پێوەندییەکی زۆری کە لەگەڵ کورداندا هەیبوو توانیی یەکێک لە ئەفسەرەکانی پلەی خوار، کە لە ئەکادیمیای سوپای ئێمە دەرسی دەخوێند ڕابکێشێت، بەڵام پاش گەڕانەوەی بۆ تاشقەند بێ سەروشوێن بوو، هەوڵدانمان بۆ دۆزینەوەی بێ سوود بوو و، بەو ئەنجامە گەیشتین کە بەدەستووری بارزانی لەناو براوە(*).

بەبۆنەی کێشەی کوردەوە من بۆ یەکەمین جار لە کاتی ئامادەکردنی دۆکیومێنت بۆ مەکتەبی سیاسی ئاشنای کاروباری بیروکراتیانەیان بووم. ئیگناتیڤ دەستووری پێ دام لە ژوورەکەی مان چیخدا بمێنمەوە تا ئەو کاتەی بڕیار لەبارەی دۆکیومێنتی پێشنیازەکانی ئێمە لەسەر کێشەی کورد دەدرێت.

ئیگناتیڤ هەمیشە ڕێکوپێک و لەسەرەخۆبوو، بەڵام کاتێک من وتم لە ئوتێلی مۆسکۆ چاوپێکەوتنم لەگەڵ بارزانیدا هەیە، دەستووری پێ دام چاوپێکەوتنەکە بگۆڕێت و، لەسەر تێ نەگەیشتنی گرینگی سیاسیی کێشەکە ئاگەداری کردمەوە و، دەستووری پێ دام، پێش هەموو شتێک پێویستە بەزووترین کات بڕیاری مەکتەبی سیاسی لەسەر

= هەرچی بڵێت هەر ئەوەیە. لەلایەکی ترەوە بۆ ئەوەی جارێکی تر بارزانییان لێ دوور نەخەنەوە. پێشنیاز کردنی دەوڵەتێکی ئەوتۆش لە وەڵامی نیازی گەڕانەوەی بارزانی و پێکهێنانی کۆمارێکی کوردی بووە و هیچی تر.

(*) سەبارەت بەکوشتن یاخۆ بێ سەروشوێن کردنی ئەو ئەفسەرە لەلایەن بارزانییەوە، دیار نییە تا چ ڕادەیەک ڕاستە، بۆیە پێویستە ڕوون بکرێتەوە(+). هەورامی.

(+) لە پەراوێزێکی تردا روونمان کردووەتەوە کە ئەم بەسەرهاتە هیچ پێوەندییەکی بەڕاستییەوە نییە. ئاراس.

کێشەی کورد هەبێت(*)، مان چیخ و ئیگناتیڤ و من بۆ لای مۆلەتۆڤ و ڤیشینیسکی بۆ وەرگرتنی گەڵاڵەی بڕیارنامەکە ڕۆیشتین، هەر ئەو کاتە بوو بۆ یەکەمین جار مۆڵەتۆڤ و ڤیشینیسکیم پیر و بێ توانا و ماندوو هاتنە بەرچاو، بەڵام ئەوانە هێندە دەسەڵات و جەختیان مابوو بتوانن خەت بەسەر ئەو بەندەی پرۆتۆکۆڵەکەدا بکێشن کە تیایدا فەرمان بەوەزارەتی دەرەوە درابوو، وتووێژ و لێکۆڵینەوە لەمەڕ کێشەی کورددا بکەن. ئەوانە هەروەها جەختیان لەسەر ئەوە دەکرد کە ئەم کێشەیە دەبێ لە ڕێگەی وەزارەتی پاراستنەوە پێشکێش بەمەکتەبی سیاسی بکرێت و، پاشان لێکۆڵینەوە یا باسی لێ بکرێت، نەک تەنیا بەپێشنیازی هاوبەشی وەزارەتی دەرەوە و ئێمە بێت.

کاتێک ئێمە لەگەڵ ئەفسەرە پاسەوانەکاندا ڕۆیشتین و دۆکیومێنتی گەڵاڵەنامەکەمان لە جانتادا هەڵگرتبوو، پێشنیازم کرد من و مان چیخ پێکەوە بۆ لۆبیانکا (ناوەندی کەی.جی.بی) بچین، تا لەوێ تەواوی دۆکیومێنتەکان چاپ بکەین و، ڕوونکردنەوە و ئامۆژگارییەکانی مۆڵەتۆڤ و ڤیشینیسکیش لەبەرچاو بگرین، بۆ ئەم مەبەستە ئیگناتیڤ ئامادەییی خۆی پێشان دا.

ئا لێرە تێ نەگەیشتنی من لە کارەکە دەستی پێ کرد، ئێمە دەقی بڕیارەکەمان وەک خۆی خستە بەر دەستی ئیگناتیڤ، ئەویش پەسندی کرد، بەڵام نامەیەکی تر بۆ وەزیر لەگەڵ دەقەکەدا هەبوو کە گرینگیی ئەو نامەیە هیچ لە دەقەکە کەمتر نەبوو، ئەویش ڕوونکردنەوەیەک بوو لەبارەی دەقی بڕیارەکە کە بۆ ئەندامانی مەکتەبی سیاسی نێردرابوو. ئیگناتیڤ سێ جار جەختی لەسەر ئەوە کردەوە کە لیستی ڕیزکردنی ناوی ئەندامانی مەکتەبی سیاسی بگۆڕین، دەبوایە دۆکیومێنتەکانی ئێمەیان بەدەست گەیشتبایە، تەنانەت لەمان چیخ پرسیاری کردبوو ئاخۆ دەبێ بەگوێرەی پیتەکانی (ئەلف و با) ڕێک بخرێت یاخۆ دەبێ سەرەتا بۆ ئەندامانی کۆمیسیۆنی سیاسەتی دەرەوەی مەکتەبی سیاسی بنێردرێت، بەم جۆرە ناوی خرۆشۆف لە لیستەکەدا دەکەوتە پێش ناوی بۆلگانینەوە، بەڵام ئەی چی لە بیریا بکرایە؟ ئاخۆ دەبوو ناوی ئەویش پێش ناوی مالینکۆف بکەوێ؟ ئەم شتە بچووکانە کە من هیچ ئاگەدارییەکم لێ نەبوون و تێیان نەدەگەیشتم، منیان تووشی سەرسوڕمان کردبوو. بەڵام مان چیخ وەک خاوەن ئەزموونێکی لێهاتوو، ئەرکی ڕێکخستن و ناردنی ئەو نامەیەی لە ئەستۆ گرتبوو کە بڕیار بوو لەگەڵ دۆکیومێنتەکەدا بڕوات و، ئامۆژگارییە پێویستییەکانیشی بە

(*) گەلالە و ئەو بڕیارنامانەی لەلایەن مەکتەبی سیاسی یان کەی.جی.بی، لەبارەی کێشەی کوردەوە ئامادەکراوە، هیچ بەڵگەیەک تا ئێستە بەدەستەوە نییە، ئاخۆ ئەمانە بۆ هەموو لایەک نێردراون، یان بڕیاری زۆربەیان دراوە، یان بۆچی جێبەجێ نەکراون. د. هەورامی.

ئیگناتیڤ دەدا. تایپیستەکان سەریان لەوە دا سوڕمابوو بۆ دەبێ دەقەکە سەرلەنوێ چاپ بکرێتەوە کە ناوەرۆکەکەی هەر وەکو جاران بوو بەڵام ڕیز یان ناوی ئەندامەکانی کۆمیتەی ناوەندیی دەوڵەت پێش و پاش دەبوون.

بەهاری ساڵی ١٩٥٣ ڕووداوێکی سەرنج ڕاکێشم هاتە پێش کە لادانێک بوو لە شێوە و چۆنیەتیی نهێنیکاری. بارزانی بۆ کۆنفرانسەکانی ئەکادیمیای سوپایی دەهات کە من خەریکیان بووم، بەڵام ناوبراو جارێکیان منی بەجلوبەرگی جەنەرال لیتینانت (لیواوە) بینی، زیرەکانە و بەفێڵ چاوێکی لەمن کرد و، لەرێگەی وەرگێڕەکە، کە ملازمێکی گەنج بوو وتی: زۆر شادم کە لەگەڵ نوێنەرێکی سوپایی وا بەرزی سۆڤیەتیدا پێوەندیم هەیە.

منیش لە وەڵامدا هیوای سەرکەوتن و سوود وەرگرتن و فێربوونی دیسیپلینی سوپاییم بۆ خواست.

دوایین جار بەرێکەوت لە شەقامی گۆرکی چاوم بە بازرانی کەوت، دەمەوکاتی گرتنەکەم بوو، من بەجلوبەرگی سوپاییەوە بووم، ئەو منی دیت ویستی بۆ لام بێت، بەڵام من ئەم چاوپێکەوتنەم لەو بار و زرووفەی تێیدا بووم بەبێ سوود دەزانی و، وام بەباشتر زانی خۆم واپیشان بدەم ئەوم نەدیوە، بۆیە بەپەلە خۆم لەناو قەرەباڵغییەکەدا ون کرد.

بارزانی تابلێی زیرەک و ژیر بوو، تێ دەگەیشت داهاتووی کورد بەوەوە بەستراوە، دەیویست لە دژایەتی و ململانێی زلهێزەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کە بەرژەوەندییان هەیە سوود وەربگرێت.

ئەگەر لە دوورەوە چاو لە ڕابردوو بکەین، دەبینین زلهێزەکان بەهیچ شێوەیەک هەوڵی چارەسەری دادپەروەرانەی کێشەی کوردیان نەداوە. چارەنووسی کوردستان بەهۆی بەرژەوەندییەوە هیچ کاتێک لە کرێملیندا بەهەمان شێوەی لەندەن و واشنتۆن لە ڕوانگەی باش و مرۆڤانەوە تەماشا نەکراوە.

هەم ڕۆژئاوا و هەم ئێمەش یەک شتمان بەلاوە گرینگ بوو، ئەویش دەست پێ گەیشتن یاخۆ دەست بەسەرداگرتنی چاڵە نەوتەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بوو، ئەمەش شتێکی بێ شەرمانە دێتە بەرچاو. سوسلۆڤ کە پاشان ئەرکی کێشەی کوردیان پێی سپاردبوو، بەڵێنی بە بارزانی دابوو لە هەموو بارێکەوە لە خەبات کردندا بۆ وەدەست هێنانی ئۆتۆنۆمی یارمەتیی بدات، بەرامبەر ئەمەش دەبێ ئەو یارمەتیی ڕووخاندنی نوری سەعید لە عێراق بدات. ئەمریکاییەکانیش بەنۆرەی خۆیان بەڵێنی یارمەتییان بە بارزانی دابوو تا بەیارمەتیی ئەو، ڕێبەرایەتیی عێراق کە سەر بە ئینگلیز بوو لابدەن

و، لەجیاتی ئەو پیاوی خۆیان دابنێن. بەڵام لە کاتی ئاڵۆزیدا هەڵوێستێکی چاوەڕوان کراویان گرتەبەر، ئەوەبوو لەگەڵ ئینگلیزدا پێک هاتن، بەکورتی تا ئەو جێگەیەی توانییان یارییان بەچارەنووسی کورد کرد.

لە ساڵانی ١٩٤٠ تا ١٩٥٠ نیازی ئێمە برێتی بوو لەوەی کە سوود لە بزووتنەوەی کورد لە ڕووبەڕووبوونەوەی خۆمان لەگەڵ ڕۆژئاواییەکان لە کاتی شەڕی ساردا وەربگرین، بیری دروستکردنی کۆمارێکی کوردی ڕێگەی لەبەردەم ئێمەدا دەکردەوە پەرە بەسیاسەتی خۆمان لە لاوازکردنی جێ پێی ئینگلیز و ئەمریکاییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بدەین. بەڵام توێژێکی زۆر لە دانیشتوانی کورد لەم سیاسەتەدا کە دژی ئینگلیز و ئەمریکا لەناوچەکەدا بەڕێوەدەچوو بێ لایەن بوون و بەلایانەوە گرینگ و سەرنج ڕاکێش نەبوو. تا ناوەڕاستی پەنجاکان، کورد لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیدا تاکە هاوپەیمانی ئێمە بوون، کاتێک ڕژێمی نوری سەعید لە ئەنجامی کودەتایەکی سوپایی (بەیارمەتیی ئێمە) ڕووخا، ئێمە هاوپەیمانانی وەکو عێراق و سوریا و میسرمان دەست کەوت کە لە ڕوانگەی بەرژەوەندییەکانی جیۆپۆلیتیکیی یەکەتیی سۆڤیەتەوە زۆر لە کورد گرینگتر بوون. عێراق و سوریا لە سیاسەتی ڕۆژهەڵاتی ئێمە و دژایەتیی ڕۆژئاوا لەم ناوچە نائارامەدا ڕۆڵێکی گەورەیان بینی(*). تراجیدیای بارزانی خۆی و گەلەکەی لەوەدابوو کە یەکەتیی سۆڤیەت و ڕۆژئاوا (تارادەیەکیش دەوڵەتانی عەرەب و ئێران) لە ڕوانگەی بەرژەوەندییەوە، کوردیان وەک بەهێزێکی تۆقێنەر یان بابەتێکی سەودا و مامەڵە لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ دەوڵەتانی تورکیا و ئێران و عێراقدا سەیر دەکرد. چارەسەرکردنی ژیرانەی کێشەی کورد ئۆتۆنۆمییە بەدەستەبەرێکی نێونەتەوەیی، هەرچەندە سنوورداریش بێت.

لەڕاستیدا کەس، نە ڕۆژئاوا، نە وڵاتانی عەرەبی نایانەوێت چاڵە نەوتەکانی مووسڵ بکەونە ناوخاکی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردەوە یان لەژێر کۆنترۆڵی ئەودا بێت.

(*) ئەو دۆستانەی نووسەر باسیان دەکات وەک عێراق و سوریا و میسر، دەتوانم بڵێم: ڕاستە بەڕواڵەت دۆستی ستراتیجی بوون. (لەڕوانگەی سۆڤیەتەوە نەک لە ڕوانگەی ئەو وڵاتانەوە)، بەڵام لەڕاستیدا ئەوانە هیچ کاتێک دۆستی سۆڤیەت نەبوون. لێرەدا کارم بەوەدا نییە کە چەکی سۆڤیەتیان کڕیبێت یان لە بەرژەوەندیی سۆڤیەت دژی ڕۆژئاواییەکان جووڵابنەوە، بەڵام ئەی کوا دروشمەکانی نێونەتەوایەتی و پشتیوانی لە گەلانی چەوساوە! جگە لە کورد، هێزە چەپ و دیموکراتییەکانیش لەو وڵاتانەدا بوونە قوربانیی ئەو سیاسەتە کە تا ڕووخاندنی سۆڤیەتیش بەردەوام بوو. کوردەکەیش بەلاساری هەر سۆڤیەتی بەدۆستی خۆی دەزانی تا دوایین ڕۆژی هەبوونی دەوڵەتی سۆڤیەت. بەڵام سۆڤیەت نەیویستووە ئەو کوردەی تا ساڵانی پەنجا تاکە هاوپەیمان و دۆستی بووە لەڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، ببێتە هاوبەندێکی ستراتیجیو، مخابن پشتگوێی دەخا. هەورامی.

ساڵی ١٩٦٣ کاتێک نێوانی ئێمە و دەوڵەتی قاسم ئاڵۆز بوو و، نەتەوەپەروەرەکانی عێراق هاتنە جێی قاسم، من ئەو کاتە لە زیندان بووم، بەپێی ئەو دەرفەتەی کاتی خۆی لەگەڵ بارزانیدا بۆم هەڵکەوتبوو، پێشنیازی خۆمم نارد، ئاگادار کرامەوە کە پێشنیازەکانی من لەلایەن کاربەدەستانی سۆڤیەتەوە پەسندکراون و، یارمەتیی چەک و تەقەمەنییان بۆ کورد ناردووە، تا بتوانن لە ولاتی خۆیاندا بەرگریی سوپای سەرکوتکەری عێراقی بکەن، بەلام هەوڵی ئێمە بۆ ئەوەی کورد بکەین بەهاوپەیمانێکی ستراتیجیی خۆمان و، بتوانین لە ڕووداوەکانی عێراقدا ڕۆڵ بگێڕین، سەرکەوتوو نەبوو.

***

پاشەکی

بەگشتی نووسەر دان بەوەدا دەنێت کە ئینگلیزیش یاریی بە کورد کردووە، تەنانەت کاتێک بۆیان دەرکەوت ڕەزا شای دۆستیان خەریکە لە ئەڵمانیای نازی نێزیک دەبێتەوە (پێش شەڕی دووەمی جیهان) ئەوەبوو کوردیان لە دژی ڕەزا شا هان دا، بەتایبەتی لە ناوچەی کرماشان و عیلام و لوڕستان و هەورامان و مەریوان، لە ڕێگەی کونسوڵ و پیاوە عەسکەری و جاسووسەکانەوە بەتایبەتیش لە ڕێگەی عێراقەوە هانیان دان پێوەندی بەهەندێ سەرکردەی هۆز و خێڵ و ناودارانی کوردەوە بکەن. بەتایبەتی ئەوانەی پاش ڕاکردنی ڕەزا شا لە زیندان ئازادبوون و پارە و چەکیشی بەهەندێکیان دا و، بەڵێنی زۆریشی پێ دان، بەلام بەرنامەیەکی گشتی یان سیاسییان بۆ کێشەی کورد، چ لە ئاستی کوردستان بەگشتی و، چ لە ئاستی ڕۆژهەلاتی کوردستاندا نەبوو. کاتێکیش سوپای ئینگلیز و سۆڤیەت هاتنە ئێرانەوە، لە سنە بەرەوخوار کە لەژێر کۆنترۆڵ و کاریگەرییەتیی ئینگلیزدا بوو، هیچ بەرنامەیەکی ئەوتۆیان بۆ کوردەکان نەبوو، بگرە کوردیان تەنیا بۆ پاڵپشتیی خۆیان و بەهێزکردنی پێگەی خۆیان لە ناوچەکەدا بەکارهێنا و، لەلایەکی ترەوە بۆ ئەوەی نەوەکا بکەونە ژێر کاریگەریەتیی سۆڤیەت و لەگەڵ کوردەکانی ژێر کۆنترۆڵی ناوچەی سۆڤیەتدا، واتە لە سەقز بەولاوە یەک بگرن، ئەوەبوو پاشی شەڕ ئینگلیز، کە کەین و بەینیان لەگەڵ دەسەلاتدارانی تاراندا هەبوو، لەژێر ناوی یەکەتیی خێلانی ڕۆژئاوای ئێراندا، ئەو کوردە چەکدارانەیان ڕێک خست، تا لەگەڵ سوپای ئێراندا بۆ ڕووخاندنی کۆماری مەهاباد و، سەرکوتکردنی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد سوودیان لێ وەرگرن، هەر واشیان کرد.

لەلایەکی ترەوە، بارزانی و هەڤاڵەکانی بۆ گوندەکانی ئازەربایجانی سۆڤیەت نێردران نەک بۆ شاران و نەک پێدانی دەرفەتی خوێندن و جێگە و ڕێگەی باش و، وەک پەنابەری سیاسی وەرنەگیران. ئەگەر ئەم کردەوە بخەینە ئەستۆی باقرۆڤی

ڕەگەزپەرستەوە، ئەی بۆچی دەسەڵاتدارانی پایەبەرزی سۆڤیەت لە مۆسکۆ نەیانتوانی پێش لە باقرۆڤ بگرن؟

دەگێڕنەوە گوایا جارێک باقرۆڤ، بارزانی بانگهێشتن دەکات و، خوانێکی باشی بۆ دەڕازێنێتەوە، بەڵام بارزانی دەم لە هیچ نادات و، بە باقرۆڤ دەڵێت: چۆن من لێرە میوانداریيەکی وادا نان بخۆم، لە کاتێکدا هەڤاڵەکانم لە برسێتی و نەخۆشی و پرش و بڵاویدا دەژین؟

نووسەر دیارە پاش تێپەڕینی ماوەیەکی زۆر بەسەر ڕووداوەکاندا، بیرەوەرییەکانی خۆی نووسیوە، لێرە ڕوونکردنەوەیەک هەیە پێویستە ئاماژەی پێ بکرێت، نووسەر دەڵێ: لە کاتی وتووێژی بارزانی لەگەڵ کاربەدەستانی ئێراندا، توانیی هەندێک لە هێزەکانی خۆی لە سنووری سۆڤیەت نێزیک بکاتەوە. ئەمە ڕاست نییە، بەپێی ئەو ڕاپۆرتانەی کە سۆڤیەتییەکان سەبارەت بەڕووداوەکانی پاش ڕووخاندنی کۆماری مەهاباد نووسیویانە، بارزانی پاش چەندین شەڕی گران و چوونە ناو خاکی عێراق و، گەڕانەوەی و، هەروەها چوونە ناو خاکی تورکیا و دیسان گەڕانەوەی بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵات کە هەمووی شەش مانگی پێ چوو، ئینجا توانییان خۆیان لە سنوورەکانی سۆڤیەت نێزیک بکەنەوە.

نووسەر دیسان دان بەوەدادەنێت کە بۆیە دەرفەتی ئەوەیان دا بارزانی بێتە ناو خاکی یەکەتیی سۆڤیەتەوە تا لە کاتی پێویستدا بۆ بەرژەوەندیی خۆیان دژی ئینگلیز و ئەمریکا بەکاری بێنن نەک بەهۆی لێقەومانی گەلی کورد و، یارمەتیدانیان بۆ درێژەدانی بەخەبات و، ڕزگاربی گەلی کورد. هەروەها لەلایەکی تردا دەڵێت: هەم ئێمە و هەم ڕۆژئاواییيەکان سوودمان لە کوردەکان وەک هێزێکی بەکار و تۆقێنەر وەرگرتووە.

د. هەورامی

***

هەندێک سەرنج لەبارەی کتێبەکەی کوڕی سۆداپۆلاتۆڤ

ناوی کتێب: ژیانی نهێنیی جەنەراڵ سۆداپۆلاتۆڤ.

نووسینی: کوڕە گەورەی سۆداپۆلاتۆڤ- بەناوی ئەندرێ سۆداپۆلاتۆڤ

کتێبەکە دوو بەرگە و، بەگشتی ١٦٠٠ لاپەڕەیە و، ساڵی ١٩٩٨ لە مۆسکۆ چاپ کراوە. نووسەر دەڵێ: "ڕاستی و ناڕاستی لەئەستۆی باوکمە، ئەم نووسراوە و ئەوەی لەسەر باوکم نووسراوە، تا ئەو جێگەیەی توانیومە پەرەم زیاتر پێ داوە و، ڕوونکردنەوەم لەسەر نووسیوە. خوێنەر دەتوانێت لە ڕیگەی دۆکیومێنت و بەڵگەی نوێ و شاهیدی ڕووداوەکان و، هەروەها ئەوانەی لە نێزیکەوە باوکمیان دەناسی، جگە لە بیرەوەرییەکانی خۆم لەگەڵ باوکم و وتووێژەکانم لە ساڵانی ڕابردوو لەبارەی کێشە و بابەتی

هەمەڕەنگ، بەبابەتەکە ئاشنا ببێت". هەروەها نووسەر لەم کتێبەدا سوودی لە بەڵگە و دۆکیومێنتی ئەرشیفەکانی یەکەتیی سۆڤیەتی پێشوو و، ئەرشیفی بنەماڵەی خۆیان لەگەڵ ژمارەیەک وێنە وەرگرتووە.

وەرگێڕ بەبێ دەستکاری ئەوەی پێوەندیی بە بارزانی و کورد هەبووە پێشکێش خوێنەرانی کوردی دەکات، گرینگیی ئەم نووسراوە لەوەدایە کە سیاسەت و هەڵوێستی سۆڤیەت بەرامبەر بەکێشەی کورد و چۆنیەتیی هەڵسوکەوتیان لەگەڵ ئەو کوردانەی بەسەرۆکایەتیی بارزانی هاتنە سۆڤیەت، دەردەخات. ئەم بابەتە پێویستی بەشیکردنەوەیە و، خوێنەرانی بەڕێز دەتوانن بەنووسراوەکەی باوکی، واتە پاڤیل ئاناتولیڤیچ سۆداپلاتۆف لە پێشدا ئاشنا بن و، ئەم وەرگێراوەش درێژەدەر یاخۆ تەواوکەری وەرگێڕاوی پێشووە، جگە لەوەش جارێکی تر هەڵوێستی دەوڵەتی سۆڤیەت وەک لە بەڵگەنامەکانی تردا هاتووە، بەرامبەر بەکێشەی کورد و کەسایەتیی بارزانی دووپات دەکاتەوە، یاخۆ دەربڕینێکی ترە بۆ سەلماندنی سیاسەتی نامرۆڤییانەی کرێملین لە ئاست کێشەی کورددا.

چاپکردنی ئەم دوو بەرهەمە زیاتر لە دوو ساڵیان لە نێواندا هەیە، هەلێکی باش بوو تا ئەم دوو نووسراوەش لەگەڵ بەڵگەکانی تردا بلاوبینەوە، دیارە خوێنەر بەناسینی نووسەری بەرهەمی یەکەم زۆرتر لە مەبەست دەگات، ئەویش دان پێدانانی کاربەدەستێکی بەرز و گەورەی پێشووی سۆڤیەتە کە ئاگای لە زۆر شتی کورد هەیە و، دەستی لە داڕشتنی سیاسەتی سۆڤیەت لەبارەی کوردەوە هەبووە. ئەوەی جارێکی تر سەرنجی منیان ڕاکێشا، چەند خاڵی گرینگ بوون کە نووسەر یان کاربەدەستانی سۆڤیەت هەموویان باسی مەبەستی بارزانی لە دروستکردنی دەوڵەتی کوردی و، ڕێکخستنی کورد دەکەن. دیارە بارزانیش ئەم ئامانجە پیرۆزەی لە کەس نەشاردووەتەوە، لەلایەکی ترەوە باسی هۆشیاری و دیسپلینی بارزانییەکان دەکات و دەڵێ فەرمانگەلی کاربەدەستانی سۆڤیەتیان بەبێ پرس یان مۆڵەت لە بارزانی یان هاوکارەکانی جێبەجێ نەدەکرد. وا دەردەکەوێ کاربەدەستان تووشی هەڵەی زۆر گەورە هاتوون و، پاشان تێ گەیشتوون کەوا بەخۆڕایی هەوڵیان داوە خۆیان بەخاوەنیان بکەن و لەیەکیان جیا بکەنەوە و بارزانی لەوان دابڕن. یان تووشی ئەو هەڵە یان تاوانە بوون کە کۆنترۆڵ و جاسوسیان لەسەر داناون، بەتایبەتی لەسەر بارزانی.

ئەوەیش پێویستە ڕوون بکەمەوە کە باقرۆڤ لە سەرەتادا ویستبووی بارزانییەکان لەژێر دەستی خۆیدابن و، بۆ ئاژاوەنانەوە لە ئازەربایجانی ئێران سوودیان لێ وەربگرێت، (ئەم کارەشی بەبێ مۆڵەتی مۆسکۆ دەکرد یاخۆ دەیویست لەم بارەیەوە بڕوا بەمۆسکۆش بهێنێت)، بەڵام بۆی نەچووە سەر، چونکە باقرۆڤ هیوای یەکگرتنی هەردوو ئازەربایجانی سۆڤیەت و ئێرانی هەبوو تا کوردستانیش بەشێک بێت لە ئازەربایجانی یەکگرتوو، بەڵام سۆڤیەت بەکشانەوەی خۆی لە ئێران و پشت بەردانی ئازەربایجانی ئێران ئەم پلانەی باقرۆڤی پووچەڵ کردەوە. باقرۆڤ دەرسی لەو پلانە وەرنەگرت، دیارە بارزانی و مۆسکۆش لە مەبەستی باقرۆڤی تێ گەیشتبوون، جگە لەمە مۆسکۆش دەیویست بارزانییەکان لە ژێر دەستی باقرۆڤ دەربهێنێت و، بۆ پلانێکی گەورەتر لەوەی باقرۆڤ بەکاریان بهێنێت، وەک کە جاری یەکەم ویستیان لە ڕێگەی تودە و هەندێ لایەنی تر پشتی موسەدیق بگرن کە نەوتی خۆماڵی کرد و، دەسەلاتی ئەمریکا و ئینگلیزی لە ئێران کەم کردەوە. بەهەمان شێوە بارزانیشیان بۆ پاڵپشت و، هەم بۆ

دژایەتیی شا لە ئێران پێویست بوو. ئەوەبوو کە دەڵێ بۆ ئەم مەبەستە بارزانیمان بیرهاتەوە و، بەڕای من بارزانییەکان کە پەرش و بڵاو کرابوون و، پاشان لە تاشقەند کۆکرانەوە، بۆ ئەو مەبەستە بووە، نەک وەڵامدانەوەی ئەو نامە و مانگرتنانەی هەر لە سەرەتای هاتنیاندا بۆ سۆڤیەت بەرامبەر بەکاربەدەستاندا دەریان بڕیبوو. ئەگەر سۆڤیەت نیازی بەرامبەر بە کورد یان بارزانی باش بوایە ئەوا لەساڵی ١٩٤٧ تا ١٩٥١ هەڵوێستی مرۆڤانەی خۆی نیشان دەدا، بەڵام ناردنی بارزانی بۆ ئێران لەبەر هەندێ هۆ کە لە تاقەتی ئەم وتارەدا نییە، سەری نەگرت، وەک هەڵەی حزبی تودە بەرامبەر بە موسەدیق، هەڵوێستی موسەدیق خۆیشی بەرامبەر بە سۆڤیەت باش نەبوو، هەروەها بەهێزبوونی سیاسەتی هاوبەشی ئینگلیز و ئەمریکا لە ئاستی سۆڤیەت لە ئێراندا.

بەڵام کاتی ستالین مرد و خرۆشۆف دەسەڵاتی وەرگرت، ئاڵوگۆڕێکی گشتی لە بارودۆخی سۆڤیت کرا کە بارزانییەکانیشی گرتەوە و، پاڵەپەستۆ و ڕەفتاری نامرۆڤانەی دەزگا سەرکوتکەرەکانی سۆڤیەتیان لەسەر کەم بووەوە. بەڵام سیاسەتیان بەرامبەر کورد نەگۆڕا و، هەڵوێستیان بەرامبەر بەکێشەی کورد نەبوو. هەروەک لە نووسراوەکەی سۆداپۆلاتۆڤدا دەرکەوت، دەتوانین بڵێین: ئەم جارە بارزانی و بارزانییەکانیان بۆ بەربەرەکانێ لە دژی ئینگلیز و ڕۆژئاوا لە ڕۆژهەڵات پێویست بوو، بۆ ئەوەی- بەقسەی خۆیان- خراپەکارییان پێ بکەن و لوولە نەوتەکانی کۆمپانیاکانی نەوت بتەقێنێتەوە و، سەرئەنجامیش بۆ لابردنی ڕێژیمی سەر بە ئینگلیز لە عێراق بەکاریان بێنن. خاڵی تر ئەوەیە دەزگا پۆلیسیە سەرکوتکەرەکانی پاراستنی سۆڤیەت جگە لەوەی هەوڵی زۆریان دا لەناو بارزانییەکاندا سیخوڕ و دەستکێش دروست بکەن و نەیانتوانی، ئاخۆ کە بارزانی یان بارزانییەکانیان بۆ شوێنە دوورەکان دوورخستەوە و، هێندە دوور بوون کە دەستی کەسیان پێ نەدەگەیشت و ٢٤ ساتیش لەژێر چاودێری و کۆنترۆڵی ئەواندا بوون، چۆن پێوەندییان بەپیاوانی ئینگلیزەوە بەست. ئەویش بەتایبەتی لە سۆڤخۆزێکی دەرەوەی شاری تاشقەند کە ڕێگەی هاتوچۆیان بۆ ئەم شار و ئەو شار نییە و، ڕەنگە بەدەگمەنیش لەگەڵ پیاوانی خۆشیاندا هاتوچۆیان کردبێ.

نووسەر دان بەدڵپاکی و دڵسۆزیی کوردەکاندا دەنێت و، دەڵێت: زۆرجار لەم بارەوە تاقیمان کردنەوە، بەتایبەتی هەڵسوکەوتی مرۆڤانەیان لەگەڵ دراوسێ و ئافرەتاندا، سەرئەنجام دەڵێت: بیرەوەریی گەرم و خۆشیان بۆ بەجێ هێشتم.

***

باوکم ئەناتولی سۆداپۆلاتۆڤ لەگەڵ ئەیتینگندا(*) کە ئەوکاتە لە زیندان بوون نامەیەکیان بۆ خرۆشۆڤ نووسیبوو و، پێشنیازیان کردبوو تا پێوەندی لەگەڵ مستەفا بارزانیی ڕێبەری کورد ببەسترێتەوە و، لە دژی دیکتاتۆری عێراق (قاسم) کە خەریک بوو لەژێر کۆنترۆڵی یەکەتیی سۆڤیەت دەردەچوو، سوودی لێ وەربگیرێت. (ل:٤٠٣- بەرگی دووەم)

خەباتی کورد بۆ ئازادی و ڕزگاری

جەنەراڵ مایۆر ڤادیم نیکۆلایڤیچ ئۆدیلۆڤ نێزیکەی چل ساڵ لە دەزگاکانی پاراستنی دەوڵەتی سۆڤیەت کاری کردووە، لە فەرمانبەرێکی ئاسایی دەزگای پاراستنی ئۆزبەکستانەوە بگرە تا جێگری وەزیری پاراستنی دەوڵەتی یەکەتی سۆڤیەت (کەی. گی. بی) لە بواری دژە زانیاری، ڤ.ن. ئۆدیلۆڤ دەیان چالاکیی سەرکەوتووی ئەنجام دا و کە زۆربەی خەڵک لەم بارەوە ئاگەدار نین و، تەنیا بەڕاگەیاندنی کورتی پەیامنێری تاسی سۆڤیەتی یاخۆ لە یادداشتەکانی ڕەسمیی وەزارەتی دەرەوەی سۆڤیەتەوە زانیویانە. ڤ.ن. ئۆدیلۆڤ لە بیرەوەییەکانی خۆیدا هەندێ لەم نهێنیانە بەنیوەچڵی دەردەخات:

بەپێی ئەو تاقیکردنەوانەی هەمبوون و، بەهۆی ئەو گەرم و گوڕییەی لە بەرەی شەڕ نواندبووم، ڕێبەرایەتیی وەزارەتی پاراستنی دەوڵەتی سۆڤیەتی بڕیاری دا بمکەن بە بەرپرسی گرووپی کردەوەگەلی ناو ئەو کوردانەی عێراق کە بەسەرۆکایەتیی مستەفا بارزانی لە یەکەتیی سۆڤیەت دەستبەسەربوون.

لە ساڵانی ١٩٣٠-١٩٤٠دا ناوبانگی بارزانیی سەرکردەی خێڵی گەورەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و نێزیکدا دەرکەوتبوو و، زۆر بڵاوبوو، دەوڵەتە ئیمپریالیستەکان ئەم خێڵەیان دەناسی و ئاگەداری بوون. ئینگلیز ئەو کاتە هەڵوێست و دەستێکی باڵایان لە سیاسەتی گەلانی ڕۆژهەڵات و ناوەڕاستدا هەبوو. چاویان لەهەر هەنگاوێکی بنەماڵەی بارزانی بوو و بە دوایەوە بوون. ئەوانە دەیانزانی بزووتنەوەکەیان دەیەوێت

(*) ئەیتینگن نائوم ئیساکۆڤیچ ١٨٩٩-١٩٨١ لە سەرەتادا فەرمانبەرێکی دەزگاکانی پاراستنی یەکەتیی سۆڤیەت بووە و، بەرەبەرە پلەی بەرز کراوەتەوە. لە دەزگاکانی پاراستن و دەوڵەت و پارتی کۆمۆنیستی یەکەتیی سۆڤیەت کاربەدەست بووە. لەنێوان ساڵانی ١٩٢٥ تا ١٩٣٣ لە چین و تورکیا و فەرەنسا و بەلجیک کاری کردووە. ڕێکخستن و کوشتنی ترۆتسکیی لە ١٩٣٩-١٩٤١ لە مەکسیک جێبەجێ کردووە. لە ١٩٤١ ڕەوانەی تورکیا کراوە بۆ ئەوەی فۆن پاپین باڵیۆزی ئەڵمانیای فاشی لە تورکیا کە یەکێک بووە لە بەڕێوەبەرانی شەڕی پارتیزانیی پشتەوەی بەرەی فاشییەکان لەناو خاکی یەکەتی سۆڤیەت و پۆڵەندا و چیکۆسلۆڤاکیا و بولغاریا و ڕۆمانیا، لەناو ببات. لە ساڵی ١٩٥١ بەتاوانی بەشداری لە ڕێکخراوێکی زایۆنیزمی لەناو «کەی. گی. بی»ی یەکەتیی سۆڤیەتدا گیراوە و، لە ساڵی ١٩٥٣ ئازاد کراوە و، ساڵی ١٩٥٧ جارێکی تر گیراوەتەوە و لە ١٩٦٤ ئازاد کراوە. هەورامی

تەواوی هۆز و خێڵەکانی کورد یەک بخات و، دەوڵەتێکی یەکگرتووی کورد دابمەزرێنێ و، زیانێکی گەورە لە بەرژەوەندیی ئەوان بدات. بۆیە نەک تەنیا دوایان کەوتبوون بگرە بەنهێنی لە هەموو لایەکەوە دژی کوردیش دەجوولانەوە. بەرواڵەت لەگەڵ بارزانیدا تێکەڵاوییان باش بوو و سیاسەت و هەنگاوەکانی بارزانییان لاپەسند بوو، ئەویش ئەگەر لە بەرژەوەندیی خۆیان بوایە.

سیاسییەکانی رایشتاکی ئەڵمانیای فاشیست بەسیخورەکانیانەوە بۆ راکێشانی کورد و فارس و عەرەب و گەلانی تری بچووکی دانیشتووی ئێران و عێراق و تورکیا و سوریا بەلای خۆیاندا دەستبەکار بوون، هەروەها لەگەڵ رێکخستنی راپەرینی میرنشینە عەرەبەکان دژی ئینگلیز خەریک بوون و، هەندێ جار و لەهەندێ شوێن لەم بارەوە دەسکەوتیان هەبوو. (ل٤٢٠)

ساڵی ١٩٤٣ کاتێک کە ماوەی مانەوەی سوپای ئینگلیز لە عێراق بەسەرچوو، دەوڵەتی پاشایەتیی عێراق نەیدەویست ماوەی مانەوەکەی سوپای ئینگلیز درێژ بکاتەوە، ئاشکرایە ئەمە دەبوو بەهۆی لاوازبوونی جێ پێی ئینگلیز لە ناوچەکەدا، جگە لەوەش زیانێکی گەورەی بۆ سوپای ئینگلیز هەبوو کە ئەو دەمە لەگەڵ سوپای سووری سۆڤیەتی پێکەوە لە ئێراندا بوون.

لەم کاتەدا سەرکردەی خێڵی بارزان شێخ ئەحمەد و مەلا مستەفای برای دوور خرابوونەوە و لە سلێمانی بوون، ئەم دوورخستنەوەشیان بەهۆی هەوڵی راپەرینی خێڵەکەیان بوو لە ١٩٣٢دا کە نیازیان دروستکردنی دەوڵەتێکی نوێ، واتە کوردستان بوو. ئەوەبوو راپەرینەکە زۆر بێ بەزەییانە سەرکوت کرا و، سەرکردەکانی لەلایەن نوێنەرانی کاربەدەستی دەزگای سیخوریی ئینگلیزەوە دوورخرانەوە، لەبەرئەوەی دەیانزانی سەرکردەکانی کورد لەوانەیە بۆ داهاتوویش سوودیان لێ ببینن. ئەوەبوو ساڵی ١٩٤٣ ئەمە رووی دا و، جۆنسونی سیخوری ئینگلیز دەستبەجێ بەباڵەفرە بۆ سلێمانی چوو و، پێشنیازێکی بۆ بارزانی برد.

جۆنسون بارودۆخی رۆژهەڵاتی ناوەراست و نێزیکی بۆ بارزانی باس کرد و، بەناوی دەوڵەتی بەریتانیاوە پێی رادەگەینێ کەوا ئێستە کاتی ئەوە هاتووە کورد بەیارمەتیی ئینگلیز بۆ پێکهێنانی دەوڵەتی یەکگرتووی کوردی راپەرن.

– ئێمە، ئێوە دەنێرین بۆ ئەو ناوچەیەی ئێران کە لەلایەن هێزەکانی سۆڤیەتەوە داگیرکراوە، لەوێ ئێوە دەستەیەکی چەکداری بچووک پێک دێنن و، ئێمە چەکتان بۆ دابین دەکەین، پاشان ئێوە بەرەو عێراق و ناوچەی بارزان دەرۆن و، لەوێ کە کوردە یەکگرتووەکان جێگیربوونە، دێنە ریزی ئێوەوە. دووریش نییە خێڵەکانی تری وەکو شەمزینی، شێروانی پشتیوانیتان لێ بکەن، ئەمەش واتای ئەوەیە بەو مەبەست و

ئامانجە دەگەن کە لە مێشکتاندایە(*).

ڕاپەڕینی کورد لەژێر ئالای بارزانیدا دەستی پێ کرد، نەک تەنیا خەڵکی هەژار و بێ بەشی لێ کۆبوونەوە، بگرە پیاوی گەورە و دەوڵەمەند و، تەنانەت ئەوانەیشی لێ کۆبوونەوە کە لە سەردەمی مەلیک فەیسەڵدا لەستادی (ئەرکانی) هێزەکانی عێراقدا خزمەتیان دەکرد. ئینگلیز وەک بەڵێنیان دابوو سێ هەزار تفەنگیان بەشۆڕشگێڕەکان دا و، ئەو کوردانەی لە ڕیزی هێزی پۆلیس و پاسەوان و سوپای عێراقدا بوون، بەچەکەوە هاتنە ڕیزی بارزانییەکانەوە. زانین و تاقیکردنەوەی سوپاییی ئەمانە کە خاوەن دیسپیلین بوون و بێ چەند و چۆن فەرمانەکانیان جێبەجێ دەکرد، بناخەی ڕێکوپێکی و دیسپیلینی سوپاییان دارِشت و بەهێز و پتەویان کردن (ل ٤٢١). بەم شێوەیە

(*) کاتێک مەلا مستەفا و هاوڕێکانی لەگەڵ ژن و منداڵ لە کوردستانی گەرمێنەوە (عێراق) ئاودیوی کوردستانی ڕۆژهەڵات دەبن، باڵەفڕە شەڕکەرەکانی ئینگلیز تا ناو خاکی کوردستانی ئێران بۆمبابارانیان دەکەن و، زیانێکی گیانیی زۆریان پێ دەگەیێن، تەنانەت مەڕ و ماڵاتیشیان بەردەکەون. هەر لەو دەمەدا دوای هاتنی بارزانی بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵات، ئینگلیز خۆیان و دەسەڵاتدارانی بەکرێگیراویان بەغدا و ڕێژیمەکانی تاران و ئەنقەرە وایان بلاوکردبووەوە کە ئینگلیز بارزانیی بۆ شێواندنی بارودۆخی کوردستانی ڕۆژهەڵات، یاخۆ بۆ ڕاکێشانی کوردی ئێران بۆ لای ئینگلیز ناردووە، هەروەها بۆ دابڕینیشیان لە سۆڤیەت و... هتد. لەلایەکی تریشەوە داوای دەرکردنی بارزانییان لە ئێران و لە سۆڤیەتیش کرد. لە ئاستی بەرزیشدا ئینگلیز داوای لە سۆڤیەت کرد بارزانی دەربکات. ئەم پیلانەی دەزگای سیخوڕی کاری خۆی کرد و، سەرئەنجام ڕێبەرانی سۆڤیەتی فریو دا و، تەنانەت لەژێر کارتێکردنی ئەم پرۆپاگەندەیەدا فەرمانبەرێکی سۆڤیەت مۆسکۆ ئاگادار دەکاتەوە کە بارزانی دەستکێشی ئینگلیزە و نابێ دەرفەتی پێ بدرێت دەست لە کاروباری کوردی ئێران بدات و، پێویستە دوور بخرێتەوە. بەڵام ڕاپۆرتەکانی باڵیۆزی سۆڤیەت و سیخوڕەکانیان لە عێراق و ئێران ئەم بۆچوونەیان بەدرۆ خستەوە و، لەم بارەیەوە چەند ڕاپۆرتێکیان ئاراستەی کاربەدەستانی مۆسکۆ کرد و گوتیان هێزی ئینگلیز و عێراق ناوچەی بارزانیان کاول کردووە و، بارزانی بەساڵان دژی ئینگلیز شەڕی کردووە. ئێستەش کە هاتووە بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵات ترسیان لێ نیشتووە، بۆیە لە هیچ شتێک درێغی ناکەن بۆ بەدناوکردنی بارزانی و یەک نەگرتنی کورد کە ئێستە لە سۆڤیەتەوە نێزیکن. دەڵێن: ئەم پروپاگەندەیە تارادەیەک شک و گومانی خستووەتە دڵی ڕێبەرانی کوردی ئێران و، کاربەدەستانی سۆڤیەت. ئەوەی لە بەڵگەنامەکان و لەم کتێبەدا دەردەکەوێت ئەوەیە نووسەر بەوردی لەمەی نەکۆڵیوەتەوە و، لە نووسینەکەیدا پشتی بەو بەڵگانە بەستووە کە بینیونی. خۆ بۆ ئینگلیز و کاربەدەستانی ئینگلیز لە عێراق زۆر ئاسانتر بوو لەوێ لەگەڵ بارزانیدا پێک بێن و لە ڕێگەی ئەوەوە کوردی پارچەکانی تری کوردستانی بەرەو لای خۆیان ڕاکێشن و، سوودیان لێ وەربگرن. دووریش نییە ئینگلیز پێش ئەوەی بارزانی لە ساڵی ١٩٤٣دا بەڕێگەی کوردستانی ئێراندا لە سلێمانییەوە خۆی بگەیەنێتەوە ناوچەی بارزان، ئەم پێشنیازەیان بە بارزانی دابێت، ئەگەر کردبێتیشیان دیارە ڕەت کراوەتەوە، هەر بۆیە دوای دەرچوونی لە سلێمانی ئەم درۆ و دەلەسانەیان بلاوکردەوە. د.هەورامی

ڕاپەڕینەکە لە چوارچێوەی ناوچەییـیـەوە پەرەی سـەند و هێندەی پێ نـەچوو بایەخـێکی دەوڵەتی و نێونەتەوەییی بەخۆوە گرت.

دەوڵەتی پاشایەتیی عـێـراق ئیـتـر لە توانای ئەوەدا نەبوو ئەو ڕاپەڕینە پەرەسـەندووە سەرکوت بکات، بۆیە ناچار چۆکی دا و، پەنای بۆ ئینگلیز برد.

یەکێک لە مەرجەکانی ئینگلیز بۆ دەوڵەتی عێراق ئەوەبوو مانەوەی هێزەکەی خۆی لە عێراق درێژ بکاتەوە. ئەمە و وێڕای هەندێ پاشەکشەی تر لە بواری سیاسی و ئابووریدا کە پێوەندیی بەسوود لێ بینینی بەندەر و ڕێگەکانەوە هەبوو لەپێناو دابین کردنی چەک و تفاق بۆ لەشکر، ئینگلیز ڕاپەڕینی بارزانی بەیارمەتیی باڵەفڕەی شەڕوان و تانک و تۆپ سەرکوت کرد.

ئینگلیز بە مەلا مستەفایان وت ئەوە نەخشەی سوپای عێراقە و پێشتر کراوە. ئینگلیز تا ئەو جـێگەیەی توانـییـان بە ناوبژیکاری و هێمنی لەگەڵ سـوپادا جـووڵانەوە و پێش هێرشی سوپای عێراقیان گرت، بەڵام بەداخەوە سەر نەکەوتن.

ئینگلیز توانییـان باوەڕ بە مەلا مستەفا بهێنن کە هیچ تاوانێکیـان نییە لەم بارەیەوە، تەنانەت هەڵوێستی باشیـشیـان لە ئاسـتیـدا هەیە. هەر ئەو کاتە بوو بەشێکی خاکی ئێران لە لایەن سوپای سوورەوە داگیرکرا و، بەیارمەتیی هێزە نیشتمانی و دیموکراتەکان کۆماری ئازربایجان و کۆماری کوردستانی ئێران پێک هات.

سەرۆکی ئەو دوو کۆمارە قـازی محەمەدی کورد و پیشەوەریی ئازەری بوون. ئینگلیز ئامـۆژگـاریی بـارزانییـان کـرد، گـوایە بۆ مـەبەسـتی پـاراسـتنی جـووڵانەوەکەی خـۆی و شۆڕشگێڕان بڕواتە ئێران و، ئامادەییی هاوکاریی خۆی بۆ قازی محەمەد و پیشەوەری دەرببڕێت. بەم شـێـوەیە ئەوانە بەگـوللەیەک دوو نیـشـانیـان دەپێکا، بەدەرکـردنی یان ڕۆیشـتنی کوردە ڕاپەڕیوەکان لە عـێراق پێوەندیی خۆیان لەگەڵ مەلیک فەیسـەڵدا باش کردەوە و، لەهەمـان کاتیشدا تۆڕی سیخوڕیی خۆیان لەناو کۆمارەکانی ئازەربایجان و کوردستاندا بەهێزکرد. مـەلا مسـتـەفا بـارزانی لەگەڵ هێزە چەکدارەکەی خۆیدا چووە ناو کۆمارە نوێیەکەی کوردستانەوە، شۆڕشی بارزانی کە بۆ ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان لە ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و نێزیکدا ناوبانگی دەرکرد بوو، لەوێ بەگەرمی و بەدڵەوە پێشـوازی لە بارزانییـەکـان کـرا. هێـزگەلی بارزانی بوون بەبەشێک لە سـوپای کۆماری نوێی کوردستان. فەرماندەکانی هێزە چەکدارەکانی بارزانی لەوێ پلە و پایەی نوێیان وەرگرت و، پلەی ئەفسەری تا پاڵکۆڤنیک (عەمید)یان پێ درا.

مەلا مسـتـەفـا بـارزانی کـرا بەفەرمـاندەی سوپا و پلەی جەنەرالی پێ درا، بەڵام کۆمـار ئەوەندە نەژیا و، هەمووی چەند مـانگێک بوو ئیـتـر دوای شەڕی دووەمی جیـهـان تێک

چوو، قازی محەمەد و پیشەوەرییان بەبیانووی وتوویژ بۆ تاران بانگ کرد و، لەوێ کوشتیانن(ل ٤٢٢).(*)

ڕووخاندنی سەرخانی دەوڵەتی کوردی کاری کردە سەر سوپای ئەو کۆمارە کە بارزانی ڕێبەرایەتیی دەکرد، جگە لە هێزە چەکدارەکانی بارزانی، بەرە بەرە بنەماڵەکانیشیان لە عێراقەوە بۆ لایان هاتبوون. ئەو سوپایە ناچاربوو شتێک بکات و خۆی بۆ شوێنێک دەرباز بکات، لە کۆبوونەوەی فەرماندە و شێخەکاندا بڕیار درا هەموو بۆ وڵاتی عێراق و ناوچەی بارزان بگەڕێنەوە، لە شکرەکەی بارزانی لەگەڵ کەس و کارەکانیاندا بەشڵەژاوی و نیگەرانی لە ئێرانەوە بەرەو عێراق بەڕێ کەوتن، سوپای ئێران دوایان کەوتبوو. لەسەر سنوور سوپای عێراقیش خۆی بۆ شەڕێکی تەواو ئامادە کردبوو و، بەرەو ڕووی یەکتر بوونەوە. بارزانییەکان کەوتبوونە تەنگەبەری نێوان لەشکری تورک و ئێران و عێراق. لێرەدا مەلا مستەفا بڕیارێکی ڕاستی دا، ئازاترین و مێرخاسترین شەڕکەرەکانی خۆی هەڵبژارد و لە هەڵمەتێکی چالاکانەدا خۆی لەو شوێنە ڕزگار کرد و چوونە ناو خاکی تورکیاوە. بەم هەڵمەتە گورج و گۆڵانەیە کە بەشەو و لە کاتێکی گونجاودا ئەنجام درا، جارێکی تر هاتنەوە ناو خاکی ئێران، بەڵام ئەم جارە بۆ پشتەوەی بەرەی لەشکری ئێران و لەوێشەوە بەرەو باکور بۆ سەر سنووری یەکەتیی سۆڤیەت ڕۆیشتن.

سنوورەوانانی سۆڤیەتی دوو شەو و دوو ڕۆژ گوێیان لە بۆمبابارانی ناو خاکی ئێران بوو، پاشان لەوبەری ڕووباری ئاراسەوە مۆڵبوونی دەستەیەکی چەکداریان بینیبوو، کوردەکان کەسێکیان بۆ ئەم بەری ڕووباری ئاراس بۆ لای ئێمە ناردبوو و، بەزمانێکی ناتەواوی ڕوسی پێیانی گوتبوو:

– من لە لای جەنەراڵ بارزانییەوە هاتووم و، ناوم داوود یوحان دەیخنا لاڤۆکە و، هێزی چەکداری مەلا مستەفا دەیەوێ خۆی لە داوی سوپای ئێران کە دوایان کەوتوون و یەکجار زۆرن، دەرباز بکات. هەروەها ئەوانە داوا دەکەن پەنایان بدەن، تا لە فەوتانێکی تەواوی گیانەکی ڕزگاریان بێت.

نێزیکەی شەو و ڕۆژێک مۆسکۆ وەڵامی نەبوو، بۆردمانیش تا دەهات زۆرتر و زیاتر دەبوو، بارزانی لەوبەری ڕووباری ئاراس دەرکەوت و بەفەرمانی ئەو دەستیان

(*) ئۆدیلۆڤ یان نووسەر کە ئەم باسەی گێڕاوەتەوە تووشی هەڵە بووە، چونکە هەروەک ئاشکرایە پاش ڕووخاندنی کۆماری کوردستان و، لێک بڵاوبوونی دەوڵەتی ئازەربایجانی ئێران، قازی محەمەد و پیشەوەری چیتر بۆ وتوویژ بانگ نەکراونەتە تاران و، لەوێ نەگیران. بگرە پیشەوەری بۆ سۆڤیەت هەڵاتووە و، هەر لەوێ بەڕووداوێکی دڵتەزێن لەناوچووە کە تائێستەش تەواو ئاشکرا نەبووە، قازی محەمەدیش لە مەهاباد گیرا و، هەر لەوێش لەداردرا. هەورامی.

بەپەڕینەوە بۆ ناو خاکی یەکەتیی سۆڤیەتی کرد، بەم شێوەیە کوردەکانی عێراق بەسەرۆکایەتیی مەلا مستەفا بارزانی هاتنە ناو خاکی یەکەتیی سۆڤیەت و، دەستبەسەر کران.

لە سەرەتادا دەستە چەکدارەکانی بارزانی لە ئازەربایجان جێگیرکران، کوردەکان زۆر وریایانە خۆیان دەنواند و، هیچ فەرمانێکی دەسەڵاتدارانی سۆڤیەتیان بەبێ فەرمانی مستەفا بارزانی، یان هاوکارە نێزیکەکانی جێبەجێ نەدەکرد. (ل٤٢٣). وەک بێگانە دەهاتنە بەرچاو، لەناو دانیشتوانی ناوچەکە و سەربازانی خەڵکی ڕۆژهەڵات، سوپای سۆڤیەت وەک شتێکی نائاسایی دەهاتنە بەرچاو. لە مرۆڤی سۆڤیەتی نەدەچوون، هەستی موسڵمانەتی لە سۆڤیەت باو نەبوو، دابونەریتی ئەو کوردانەی هاتبوون لەگەڵ شێخەکانیاندا کە بڵاوکەرەوەی ئیسلامەتی بوون، ئەمانە کارێکی ئەوتۆیان لە دەسەڵاتداریەتیی باڵای سۆڤیەت کردبوو و، بڕیاری دابوو هێزەکانی بارزانی هەڵوەشێنێتەوە، ئەوەبوو بەبیانووی جێگۆڕکێ و گواستنەوەیان بۆ شوێنێکی تر، بەش بەش کران و بۆ ئۆزبەکستان ڕەوانەکران. لەوێش کوردەکان زیاتر بەگرووپی بچووک دابەش کران، بگرە گەیشتە ئەوەی وەک تاکە کەسیش بەسەر هەموو ناوچەکانی ئۆزبەکستاندا پەرت و بڵاو بکرێنەوە.

مەلا مستەفایان بۆ ئیناک لە ناوچەی قەرەکەلپاک گواستەوە و، لەژێر چاودێرییەکی توند و وردی دەزگاکانی وەزارەتی ناوخۆی یەکەتی سۆڤیەتدا لە یەکێک لە سۆڤخۆزەکانی بەرهەمی پەموو وەک قەپاندار دامەزراند.

هەر لە سەرەتای ساڵانی پەنجا بوو کاتێک کە جموجۆڵ دژی پاشایەتیی ئێران بەسەرۆکایەتیی موسەدیقی سەرۆک وەزیرانی ئەوکات دەستی پێ کرد، لە سۆڤیەت بارزانیمان بەبیر هاتەوە و، بەفەرمانی ستالین مرۆڤەکانی بارزانییان دووبارە لەیەک شوێن کۆکردەوە و، باخی سەفخۆز ساد-سەفخوزیای ژمارە نۆیان لە ناوچەی یانگی یۆلسک لە دەوروبەری تاشقەند بۆ هەڵبژاردن و، لەوێیان کۆ کردنەوە، لە گوندی کیبرای ١٥ کم دوور لە تاشقەند ڤیللایەکیان بە مەلا مستەفا دا کە سەر بە ئەنجوومەنی وەزیرانی ئۆزبەکستان بوو، بۆ ئەوەی وەک بارەگایەک سوودی لێ وەربگرێت. بۆ گوزەران و مانەوە و ژیانی بارزانییەکانیش دەوڵەت چوار ملیۆن ڕۆبڵی تەرخان کرد. دەبێ ئەوەیش بوترێت کە یاسایەک لەناو بارزانییەکاندا هەبوو، بەپێی ئەو یاسایە هەر یەکەیان مانگانە ٥٠ ڕۆبڵی بەخەزێنەی مەلا مستەفا دەدا.(*) ئێستە پێویستە

(*) ئەمە خەزێنەی بارزانی نەبووە وەک کە نووسەر باسی دەکات. بارزانییەکان لە نێوانی خۆیاندا جۆرێک هاوکارییان هەبووە بۆ کاتی پێویستی و نەخۆشی. بڵاوکەرەوە: ئاراس.

کەسانی وا لەناویاندا بدۆزرێتەوە کە دەزگاکانی پاراستنی سۆڤیەت کەی. گی. بی لە پلانەکانی مەلا مستەفا ئاگادار بکاتەوە. وا دەرکەوت مرۆڤی لەو جۆرە زۆرن، لەناو هاوکارەکانیدا فەرمانبەری کاری سیخوڕی هەبوو کە زۆر جار پاسەوانی مەلا مستەفا بوون لە کاتی چاوپێکەوتن لەگەڵ سیخوڕەکانی ئینگلیز و فەرماندەی بەتالیۆنەکەی و فەرماندەی گرووپەکانی، ئەمانە شاهیدی زیندووی زۆر ڕووداو بوون کە بۆ ئێمە زۆر گرینگ بوو. چاوپێکەوتن لەگەڵیاندا زۆر زەحمەت بوو، هەندێ جار بۆ ئامادەبوون و دیتن دەبوایە بەسینگەخشێ و زگەخشێ بەناو کشتوکاڵدا بڕۆی و سیخوڕیش لە پەنجەرەی کراوەدا بەدەنگی نزم و ئاستەمەوە باسی ڕووداو و، چالاکیی بارزانییەکانیان بەکابرای (کەی. جی.بی) بگەینێ. خافلان و بێباکیی نهێنیکارەکان، هەندێ جار ئەنجامی خەمباری بەدواوە بوو، پیاوێکی کەی.جی.بیی ئێمە کە لەژێر ناوی بەرپرس یان سەرۆک یان فەرمانبەری ئیدارەی سەفخۆز خۆی دەنواند، زۆرجار لە کاتی چاوپێکەوتن لەگەڵ ئەو کەسەی بارزانیدا کە دەبوایە دەنگوباسمان بۆ بێنێت، نهێنیی کاری نەدەپاراست. لە چاوپێکەوتنی ئەم کەسە لەگەڵ بەرپرسی سەفخۆزدا، شێخەکانی کورد ئاگادار ببوون و، گەیاندبوویانە مەلا مستەفا. بەفەرمانی مەلا مستەفا کابرای کورد ڕووت دەکەنەوە و، بەقەنەفەیەکی ئاسنینی دەبەستنەوە، دەست بەئەشکەنجە و ئازاردانی دەکەن، بۆ ئەوەی بزانن کابرا لە چاوپێکەوتنی نوێنەرانی ڕووسدا چی وتووە، وازیان لە سووکایەتی پێ کردنی هێنا و لەسەر داخوازی خۆی کابرای قوربانییان جیاکردبووەوە و بۆ ئەو شوێنەیان بردەوە کە پێشتر لێی دوور خرابوونەوە. پاش سێ هەفتە ئەم کوردەیان بەکوژراوی دۆزیبیەوە کە سەریان لەم گوێ بۆ ئەو گوێ بڕیبوو، بەم شێوەیە شێخەکان بۆ پەند و دەرس وەرگرتنی ئەوانیتر بەم جۆرە سەرکوتیان دەکرد(*).

زۆربەی ئەو کوردانە شەڕوانی نەترسن، ئامادەبوون بەفەرمانی سەرۆکی خۆیان واتە بارزانی خۆیان فڕێ بدەنە ناو ئاو و ئاگرەوە، لە هەمان کاتیشدا ئەم کوردانە مرۆڤی زۆر دڵپاک و دڵسۆزن. لەم بارەیەوە ئێمە زۆر جار بەم ئەنجامە گەیشتووین، بەتایبەتی پێوەندی و نێوانیان لەگەڵ دراوسێ و، هەروەها ئافرەتدا.

سەرکردە گەورەکانی ئەم کوردانە لەو شێخە ژیان باشانەن کە مەبەستی سیاسییان لە

(*) ئەم بەسەرهاتەی کە نووسەر دەیگێڕێتەوە، لەسەر تا بنی خەیاڵی و دروست کراوە. پرسیارمان لە هەڤاڵانی بارزانی کرد ئەوانەی کە ماون، نکوولێییان لە ڕووداوێکی وا کرد. وەکو تریش ڕووداوەکە ناچێتە مێشکەوە. بەرپرسێکی (کەی گی بی) چۆن قسەی وا دەکات. بارزانی لە وڵاتێکدا کە خۆی و هەڤاڵەکانی پەنابەر بن (یان وەک خۆی دەڵێ دەستبەسەر بن) چۆن دەتوانێ فەرمانی ئەشکەنجەدان و کوشتنی خەڵک بدات. ئەی هەڵوێستی دەسەڵاتدارانی سۆڤیەت چی بوو ئەگەر کارێکی وا ڕووی دابوو. بڵاوکەرەوە: ئاراس.

خەباتی چەکداری نەک تەنیا بۆ وەرگرتنی ئۆتۆنۆمی بووە، بگرە بۆ چارەسەری کێشە تایبەتەکان و، بەرژەوەندیی خۆیانیش. لەم بارەیەوە بۆ وێنە ئەسعەد خۆشەویی جێگری مەلا مستەفا بارزانی بەوانەی دەوروبەری خۆی وتبوو: «ئەگەر نەوتی ئابادان و کەرکووک بکەوێتە دەستمان بۆ ماوەیەکی زۆر بەشی هەموومان دەکات»(*).

بەم شێوەیە کوردە ساکارەکان بیرەوەریی گەرم و خۆشیان بۆ من بەجێ هێشت، بەڵام ڕێبەرەکانیان جێی باوەڕ نەبوون. پاشان مێژوو ئەم بۆچوونەی ئێمەی دەرخست. دوای ڕووخاندنی پاشایەتی و سەرکەوتنی شۆڕش لە عێراقدا، کوردەکان بۆ وڵاتی خۆیان گەڕانەوە و، دیسانەوە دەستیان دایەوە خەباتی چەکدارانە. دیسانەوە چەوساندنەوە و زوڵم و زۆر لە ئاست کوردەکاندا دەستی پێ کردەوە و، مەلا مستەفاش هەروا لە ئاوارەیی، وا بزانم لە ئەمریکا کۆچی دوایی کرد کە ئەوکاتە لە ژێر باڵی (باز شەهێنەکانی) ئەمریکادا پەنای گرتبوو، بەڵام پشتیوانیان لێی نەکرد. (ل٤٢٠-٤٢٥).

***

(*) مرۆڤ سەری سڕدەمێنێ کە سەیر دەکات ڕاپۆرتنووسانی کۆمۆنیستی سۆڤیەتی و پیاوانی (ئەی گی بی) هێندەیان زانیاریی چەوت بەبەرپرسانی خۆیان گەیاندووە. ئەمە چ سوودێکی هەبووە کەس نازانێ! ئەسعەد خۆشەوی زۆر لەوە ڕۆشنبیرتر و نیشتمانپەروەرتر بووە کە قسەی وا بکات. خوێنەر لەم شوێنانەدا بۆی دەردەکەوێ کە بەرپرسیارانی وڵاتانی زلهێز چەند بەچاوی سووکەوە سەیری کێشەی نەتەوەیەکی وەکو کوردیان کردووە. بڵاوکەرەوە: ئاراس.

وێنەی هەندێک لە بەڵگەنامەکان